

❧ Hitz eta Pitz ❧

Hiru euskal argitaletxe itzulpengintza inguruan

(Elkar: Joxan Ormazabal eta Xabier Mendiguren, Alberdania: Inazio Mujika,
Erein: Iñaki Aldekoa)

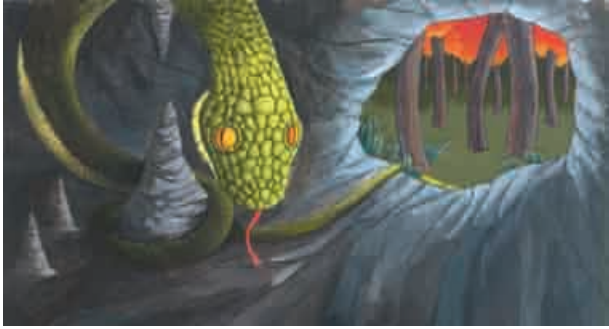

1. **Z**ein liburu euskaratzen den erabakitzea zaila izango da horrenbesteko aukera egonik. Nork eta nola egiten dio argitaletxeari itzultzeko hautagai diren liburuen proposamena; hau da, zein da itzulpenen politika?

Elkar: Ez dago bide bakarra: argitaletzeko editore-kontseiluko kideok irakurri eta liluratu gaituzten testuak izaten dira batzuetan; beste batzuetan, berriz, gurekin kolaboratu izan duten idazle edo itzultzaileek proposatutakoak, edo kanpoko argitaletxeren batek bidalitakoak, edo han-hemengo azoka nahiz aldizkariren batean ikusitakoak...

Alberdania: Argitaletzeko edonork egin dezake proposamena. Kanpotik ere egiten dizkigute. Kanpoko argitaletxeek-eta. Horretarako oso baliagarriak izan ohi dira liburu azokak. Esate baterako Frankfurt...

Erein: Editorea adi egongo da bere informanteek diotenaz, edo belarriak erne izango ditu han eta hemen entzuten duenaz. Normalean argitaletxearen inguruan dabilen jendearengandik (idazle, itzultzaile, ilustratzaile edo irakurle...) jasoko ditu hainbat iritzi liburu honi edo hari buruz. Eta hurrengo pausoa izango da lehenbailehen liburu hori irakurtzea.

2. Batzuetan hizkuntza desberdinetako argitaletxeek bilduma berri bat sortzen dute koedizioan. Euskaraz beste hizkuntzetatik itzulitako testuak elkarren ondoan daude baina irakurleen aldetik, testuen kalitatearen aldetik nahiko desorekatuak ikusten dira: testu onak eta erdipurdikoak. Zein irizpide erabiltzen da testuak hautatzeko orduan? Aurretik zeunden testuak al dira? Edo bilduma horretarako propio eskatuak, eta derrigorrean horiek itzuli behar?

Alberdania: Gure kasuan guk ez dugu era horretako koediziorik egin.

Erein: Bildumarako propio eskatzen zaio halakori lan bat. Normalean egile ezagunak dira eta kalitate label ziurrekoak. Koedizioetan hango eta hemengo egileak (gaztelaraz, katalanez, gailegoz eta euskaraz) agertuko dira, eta beraien lanak hizkuntza desberdinetan argitaratuko dira. Normalean hizkuntza horietan ezagunenak diren egileak agertuko dira.

Elkar: Guk geuk momentu honetan ez daukagu martxan horrelako bildumarik, baina egin izan ditugu. Berez, testu guztiei eskatzen zaie kalitate-maila altua, bai bertakoei, bai kanpokoei; gero, noski, gerta liteke irakurle bati hau gehixea-go gustatzea eta beste hura gutxixea-go, normala den bezala. Testuen sorreran eta jatorrian, berriz, denetik egon liteke: idazleak bere kasa sortzea eta bildumaren ezaugarrietara ondo egokitzea, edo propio eskatua izatea. Kasu batean nahiz bestean, esan dugun bezala, ondo idatzia eta ondo kontatua egotea eskatuko diogu istorioari.

3. Behinola euskaraz dugun bezalaxe eta gaztelaniaz CLIJ, Peonza... beste hizkuntzetako aldizkariarik irakurtzen duzue ala ezagutzen duzue egunean egoteko, eta itzultzeko interesgarriak diren liburuen erreferentzia izateko? Honekin batera, zer egin beharko genuke guk gure liburuak ezagutarazteko eta itzul ditzaten?

Elkar: Lehen galderari erantzuna: Bai, ezagutzen ditugu; eta bigarrenari dagokiola, ez da erraza; argitaletxeok bezala inplikatu beharko genituzke idazleak, marrazkilariak, instituzioak, agenteak... Ahalegin eta laguntza jarraitua eskatzen duen asmoa da hori, koordinazio-plan bat behar lukeena.

Erein: Ahal den moduan egiten da, eta harik eta baliabide gehienez baliatuz. Argitaletxera iristen dira Haur eta Gazte literaturan zabalkunde eta errekonozimendu handiko aldizkariak. Bigarren galderari buruz ez daukat aparteko iritzirik betiko «saiatzea» eta halako animoko hitzez harago. Baina, gauza bat dut garbi, itzulpen politika sendo baten alboan beti egon beharko du kalitatezko Haur eta Gazte ekoizpen bat.

Alberdania: Aldizkarien bidea ez da txarra, baina hobea da nazioarteko azoketara agertzea eta agente lana egitea. Horretarako garrantzitsua da Eusko Jaurlaritzaren politika sendo bat egotea hemengo testuen itzulpenak (edo itzulpen-laginak) sustatzeko.

4. Oraindik ere haur liburuen itzulpena ez al dago neurri batean gutxietsia? Batez ere originaleko hizkuntza alde batera utzirik, zubi hizkuntza nagu-

siak -gurean gaztelania bereziki- erabiltzen direlako akaso? Eta prestigio horren harira, nola baloratzen duzue itzultzailearen errekonozimendua: ekonomikoki, liburuan duen presentzia...

Elkar: Haur-liburuak, oro har, helduenak baino prestigio gutxiago du mundu mailan, baina euskaldunen artean gauzak hobetoxeago daudela esango genuke. Itzulpenetan, gu behintzat jatorrizko hizkuntzatik abiatzen gara aspalditik, berau oso arrotz eta urruna ez denean; besteek egiten dutenari buruz ez dugu ezer esango. Itzultzaileen errekonozimenduaz, berriz, ahalik eta ongien zaintzen saiatzen gara, moralki zein ekonomikoki, euskal merkatuaren mugen barruan, liburuaren kalitatearen zutabe nagusietakoa baitira, zalan-tzarik gabe.

Alberdania: Gu ere oso gutxitan erabili dugu zubi hizkuntzarik. Saiatzen gara jatorrizko hizkuntzatik itzultzen. Liburuaren itzulpena gutxietsia? Gero eta gutxiago. Gurean, gero eta gehiago dira (haur literaturan eta heldu literaturan) jatorriz euskaraz idatzitako liburuak baino

gehiago saltzen dira liburu itzuliak. Itzultzaile onak ditugu, eta hobeak izango ditugu. Prestigioa pixkana-pixkana, baina etengabe ari dira irabazten. Itzultzailearen errekonozimenduaz, zer esan? Ekonomikoki, garbi dago itzultzaile batek gehiago irabaziko duela udaletxe bateko agiriak itzultzen baditu... Baina ez dut uste inguruko hizkuntzetan baino gutxiago ordaintzen denik itzulpena hemen. Izatez gerotan, gehiago. Hala esaten digute, behintzat, kanpoko editoreek. Itzultzaileek liburuan duten presentzia, uste dut, nahikoa dela. Kreditu orrian eta barruko azalean beti agertzen dira, eta, batzuetan, kanpoko azalean bertan ere agertzen dira.

Erein: Gure artean itzultzaileak oso ondo errekonozituta daude. Esango nuke beste inon baino estatus hobea dutela. Eta oso itzultzaile onak ditugu. Oro har, euskarara itzultzen dena ondo egindako lana izango da. Beste kontu bat da oraindik gaur bertan ere itzulpenaren aurrean bertako idazleen lanak lehenesteko joerarik baden ala ez. Hala balitz denbora kontua baizik ez delakoan

nago, ze irakurle gazteek normaltasunez irakurri beharko lukete itzulitakoa, bestela gureak egin du. Ez dago hizkuntza eta kultura modernorik itzulpenari bizkar emanez iraun dezakeenik.

5. Lehengoaren bidetik, haur liburuen itzulpena prestigiatu beharrean al dago? Zentzu horretan zer deritzozue Vitoria-Gasteiz itzulpen sariari? Behar bezala ezagutzen eta nabarmentzen al da?

Elkar: Irakurketa, idazketa, jarduera kulturalak eta ahalegin intelektuala oro har dago onarpen eta aitortza handiagoaren beharrean. Vitoria-Gasteiz sariak ez dauka aitzakiarik, eta hobe ezagunagoa balitz, baina agian haur eta gazte literaturako liburugintza bere osoan hartu beharko genuke, asko baitira saritu daitezkeen alorrak: ipuinik onenak, marrazkirik ederrenak, ediziorik txukunenak...

Alberdania: Haur liburuen itzulpena bere kasa prestigiatzen da ondo egina badago. Kontua da jakinarazi behar dela, eta hor uste dut argitaletxeek daukagula asignatura gainditu gabeko bat. Egoki publizitatzea. Hor dago gakoa. Ez dugu beti asmatzen. Vitoria-Gasteiz itzulpen sariari buruz, berriz, zer esango dut nik, irabazleetako bat izan bainaiz. Nik uste dut egokia dela holako sari bat egotea, eta eskertu behar zaio Gasteizko udaletxeari ahalegina, errazena (ipuin lehiaketa bat antolatzea) baztertu eta zailena (itzulpena eta haur literaturaren itzulpena) atxikitzeagatik. Hala ere, uste dut beraiek ere hobeki publizitatu

behar luketela beren sariketa. Gaur egun, nahiko «klandestino» baita.

Erein: Ondo deritzot. Urtero aurkeztu dira gure liburua eta irabazi ere egin du baten batek. Baina dirudienez ez du deialdiak beharko lukeen indarririk. Prestigioa ez dezagun ahaztu gizartean egosten dela beti, eta gaur egun are gehiago, ze komunikabideei gizartean oihartzuna duena baino ez zaie interesatzen.

6. Zein alor iruditzen zaizue premiazkoena, albu- ma, haur literatura, gazte literatura...? Zer dela eta, alor horietan original premia dagoelako akaso?

Alberdania: Premiazkoak denak dira. Baina bat aukeratu behar banu, hor 12-16 urte bitarteko hori iruditzen zait premiazkoen. Hor konturatzen dira gazteak aukera zabalagoa eta interesgarriagoa dagoela gaztelaniaz.

Erein: Haur eta Gazte-literatura. Bai, premia batetik eta eskaera bestetik. Kontraesankorra dirudi, ez? Ba, horretxek adierazten du gure literaturaren izaera. Gauza ederrak egiten dira, adin txikiagoentzat batez ere, baina gero lanak daude liburu eder horiek gizarteratzeko orduan. 12-16 urte horietako jatorrizko lanak nabarmen falta dira, ze adin horietarako idatzi behar den eleberriak, genero estandarrena aipatzearren, helduentzakoena tamaina eta lana eskatzen dituelako. Eta kanpoan ez bezala, hemen halakoen eskasia handia dago. Derrigor itzulpenera jo beharra.

Elkar: Denak dira premiazkoak eta denak

dira mesederako. Gure irudipenean, hutsune handixeagoa dugu albumetan, produkzio-kostu handiak dituelako, eta gazte literaturan, sortzaile gutxi dagoelako.

7. Ez al zaizue iruditzen itzulpen egoera desorekatua dugula kanpoko produkzioarekiko? Hau da, askoz ezagunagoak ditugula hemen katalanez, galegoz edo gaztelaniaz idazten duten idazleak han euskaraz idazten dutenak baino?

Alberdania: Gaztelaniaz idazten duten idazleak hemen ezagunak izatea normala da. Ez du argibide handirik behar afirmazio horrek. Katalanez eta galegoz idazten dutenak hemen ezagunak diren edo ez zalantza egiten dut. Katalunian eta Galizian euskaldunak baino gehiago, bai seguru asko... Zergatik? Ez dakit...

Erein: Bai. Ezinbestean. Euskararen unibertsoa ez da infinitua, eta idazle eta liburuak ere tamaina beretsukoak izan behar, ez?

Elkar: Bai, noski, baina horrek zerikusi zuzena du gure hizkuntzaren ezaugarriekin. Guk erraz

irakur dezakegu liburu galiziar edo katalan bat, eta gustatzen zaigun edo ez erabaki; haiek, ordea, euskarazkoa ulertzerik ez.

8. Helduen itzulpegintzaren aldean, nola ikusten duzue haur eta gazteentzako liburuen itzulpengintza?

Elkar: Hobeto, dudarik gabe. Testuak laburragoak direlako, neurri batean, esaldiak hain korapilatsuak ez direlako ere bai, irakurleek normal-normal irakurtzen dituzte haur eta gazteentzako itzulpenak, jatorrizkoekiko desberdintasunik egin gabe.

Alberdania: Kalitate aldetik berdintsu. Nik uste dut aldiberekotasunean egin beharko genukeela aurrera, bai helduen eta bai haur eta gazte literaturan ere. Hori nola lortzen da? Gaztelaniaz sona handiko liburu itzuliak ateratzen direnean, aldi berean euskaraz aterata. Ez da erraza, badaikit...

Erein: Gutxi itzultzen da. Gorago esan dudan moduan, eskaera (eskolatan) Haur eta Gazte-li-

teraturan dagoenean, eta bertako idazleek ezin diotenean erantzun bere kabuz eskaera horri. Ze, klasikoen itzulpenaren zirku itoa beste bat da, eta beste bat da subentzionatutako itzulpena delako. Gurea, berriz, ez, hau da, itzuli eta gazteek erosi eta irakurri egin behar dute.

9. Euskaratzen diren liburuek funtzioaren bat al dute gure literaturan (dauden tematika hutsuneak bete, literatura kalitatea igo,...)?

Alberdania: Funtzio nagusia da irakurgaiaren aukera zabaltzea. Zenbat euskaldun gara? Jo dezagun milioi bat. Horietatik zenbat idazle on atera daitezke? Kontuak egin eta garbi ikusiko da kanpoko idazleak euskaratzearen beharra.

Erein: Hori baino elementalagoa da, aurreko erantzunean niona bera, ez gara gauza geure euskarazko Gazte-literaturari erantzuteko jatorrizko ekoizpenearen bidez.

Elkar: Mundu osoan zergatik argitaratzen dira itzulpenak? Ba lan horiek interesgarritzat jotzen direlako, kalitatez, edukiz, dena delako arrazoiengatik. Funtzioak asko izan litezke aldi berean.

10. Itzulpenak norabide biko bideak al dira, alegia, nik euskaratzen ditut lan hauek baina zuek erdaratzen nireak?

Elkar: Ez litzateke txarra horrelako tratuak egitea, baina bere arriskua izango luke, nahi ez diren testuak euskaratu beharra ekar baitezake inoiz. Gure kasuan ez dugu bide hori erabiltzen: onenak iruditzen zaizkigun liburuak itzultzen ditugu, beste murrizketarik gabe.

Alberdania: Hori ez da horrela izaten normalean. Izan daiteke katalanekin edo galegoekin, baina inoiz ez hizkuntza handiekin. Guk bide luzeagoa egin behar

dugu. Aldez aurretik itzuli, jakin gabe, lekua aurkituko duten, eta mugitu argitaletxe bila.

11. Jatorrizko testuetan euskararen kalitatea zaintzeko ahaleginak egiten diren bezala, itzulpenetan ere kontuan hartzen al duzue alderdi hori? Hots, zaintzen al da, zuzenketa sistemaren bat erabiliz edo, itzulpenen kalitatea? Gasteiz sarian azken bi urte hauetan ohartu dira haur eta gazte literatur itzulpenetan akats tipografiko eta ortografiko ugariarekin argitaratzen direla testuak.

Alberdania: Gurean, itzulpenak eta jatorrizko lanak berdin lantzen dira. Akatsak baldin badaude, jatorrizko lanetan egoten diren proportzio berean egongo dira. Hala ere, esan behar dut, hainbat itzulpen hobeto egoten direla idatzita zerbait jatorrizko lan baino.

Erein: Ez dut uste helduen literaturatik gauzak aldentzen direnik. Azken batean, haur, gazte ala heldu, liburuez ari gara.

Elkar: Kalitate-kontrol berberak ditugu sorturiko zein itzulitako liburuetan, edizioa osorik zaintzea baita gure arduraren handienetakoa. Hala ere, esakerak dioten moduan, ez omen dago libururik «erratarik» ez duenik.

12. Boloniako azoka haur eta gazte literaturaren azoka da, urtero joaten al zarete? Zein inpresio duzue azokaz? Zertarako balio du Bolonia bezalako azokak?

Elkar: Urtero joaten gara, bai, eta haur eta gazte literaturako gune nagusia da guretzat. Joerak eta berrikuntzak ikustera joaten gara batetik, eta harreman komertzialak lantzerantz. Profesionalak garen aldetik, horretarako balio digu azoka horrek.

Alberdania: Ez gara urtero joan. Gu gehiago mugitzen

gara Frakfurten, baina azokak, lehen esan dizudan bezala, oso garrantzitsuak dira. Ezagut zaitzaten, eta eskaintza egokiak garaiz harrapatzeko, besteak beste.

Erein: Ez gara urtero joaten. Bestalde, argi dago, munduan dabilena ezagutzeko balio du.

13. Duela gutxi, HGL-ko Euskadi Saria eman zenean, epaimahaiak adierazi zuen [liburuaren edizioa ez dagoela kontatzen denaren maila berean «zoritzarrez, euskal haur eta gazte literaturan sarriegitan gertatzen den bezala» eta «... Bestelako edizio batean liburu duin honen dohainak are gehiago nabarmenduko liratekeelakoan» daudela]. Zer deritzozue?

Alberdania: Ez dakit zer esan nahi zuten. Ni ez naiz hasiko beste argitaletxeen lana epaitzen. Gure argitaletxeari buruz esan izan balute hasiko nintzateke defentsan, baina...

Elkar: Hor bada egia bat eta bada injustizia handi bat. Egia da testu bat jantziagoa gera litekeela irudi handiekin, azal gogorarekin eta abar.

Baina injustizia da pentsatzea horrela egiten ez bada editorearen gustu txarrak edo zekenkeriak duela errua: produkzio-baldintzak ezagutu gabe halakorik esatea arinkeria fribolo bat da, eta gaur egun, tamalez, albumek kostu handiegia dute gure merkatuaren neurrirako. Beraz, oso desegokia iruditu zaigu epaimahai horren adierazpena. Arrazoi izan ala ez, berari ez dagokion lekuan sartu da, gainera, gure ustez. Eta bide batez, zorionak Aizkorri argitaletxeari, hark argitaratutakoa baita sari hori irabazi zuen liburua.

Erein: Desoreka horrek beste honen ondorio izan daiteke maiz: merkaturik eza. Batzuetan iruditzen zait argitaletxeen liburuak eskaparate batean zein politikak diren erakusteko irudikatzen ditugula. Baina liburuak irakurtzeko, erabiltzeko, gozatzeko eta apurtzeko dira. Eta horretan gizartearen kultura-ohiturek zer esan handia dute.

Behinola: Esker mila gutzioi.

Entrevista con Joxan Ormazabal, Xabier Mendiguren, Inazio Mujika e Iñaki Aldekoa

La entrevista que hemos realizado en la sección Hitz eta Pitz reúne a representantes de tres editoriales punteras dentro del mundo de la literatura infantil y juvenil en el País Vasco. Representando a la editorial Elkar colaboraron con nosotros Joxan Ormazabal y Xabier Mendiguren, por parte de Alberdania lo hizo Inazio Mujika, por último contestó a nuestras interrogantes Iñaki Aldekoa en nombre de la editorial vasca Erein.

La entrevista recoge preguntas y cuestiones que hacen referencia directa o transversalmente a la traducción. A modo de ejemplo: ¿Qué es lo que se traduce al euskera y por qué? ¿Qué medios utilizáis para encontrar los textos que luego vais a traducir? Y muchas otras cuestiones interesantes.

Interview given by Joxan Ormazabal, Xabier Mendiguren, Inazio Mujika, Iñaki Aldekoa

The interview we have conducted in the Hitz eta Pitz section gathers together representatives of three leading publishing houses in the world of literature for children and teenagers in the Basque Country. We put our questions to Joxan Ormazabal and Xabier Mendiguren, representing the Elkar publishing house, to Inazio Mujika of Alberdania, and to Iñaki Aldekoa representing the Basque publishers Erein.

The whole interview includes questions and answers that refer directly or transversally to translation. For example: What is translated into Basque and why? What methods do you use for finding the texts that you are later going to translate? And many other interesting questions.